

СЕКЦІЯ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА; ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ І ПРАВОВИХ УЧЕНЬ

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА ЗАКОННІСТЬ ЯК КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ МОРАЛЬНОГО ТА МАТЕРІАЛЬНОГО ЗАОХОЧЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Балик С. О.

*здобувач кафедри правового забезпечення господарської діяльності
факультету № 6
Харківського національного університету внутрішніх справ
м. Харків, Україна*

Застосування заохочень, як моральних, так і матеріальних, має будуватись на системі вихідних засад, ключових ідей, які в юридичній літературі прийнято називати принципами. Саме останні формують не тільки ідею застосування відповідних заохочень, а й напрямки їх подальшого розвитку. Тож, принципи застосування моральних та матеріальних заохочень до працівників Національної поліції України слід розуміти як сукупність відправних начал, вихідних умов, які лежать в основі використання уповноваженими суб'єктами досліджуваних інструментів стимулювання праці поліцейських. Останні в тому числі відображають вектори розвитку відповідних суспільних відносин та водночас виступають гарантіями для забезпечення службово-трудових прав поліцейських.

Конституційний Суд України (КСУ) у своєму рішенні № 15-рп від 02. 11. 2004 (у справі про призначення судом більш м'якого покарання) дійшов такого висновку: «Відповідно до частини першої статті 8 Конституції України, в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо [1; 2]. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права,

яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню. У сфері реалізації права справедливість проявляється, зокрема, у рівності всіх перед законом, відповідності злочину і покарання, цілях законодавця і засобах, що обираються для їх досягнення» [1; 2].

І. Пухтецька слушно відмічає, що на сьогоднішній день існує три незалежних теорії, які пояснюють особливості представленого принципу, а саме [3, с. 35]: 1) верховенство права – це панування права: людина може бути притягнута до відповідальності в разі прямого порушення закону, у передбаченому законом порядку та в суді загальної юрисдикції; 2) верховенства права, полягає в тому, що кожна людина, незалежно від посади і становища в суспільстві, рівна перед законом; 3) верховенство права – це панування духу законності: відповідність змісту Конституції принципу верховенства права на основі загальних конституційних принципів (наприклад, право на особисту свободу, на публічні збори), які є результатом судових рішень, що визначають права індивідів у окремих справах, розглянутих судами [3, с. 35].

Верховенство права тісно пов'язано із засадою законності. Взагалі, законність – це принцип, загальнообов'язкова вимога, метод, режим та стан неухильного дотримання, виконання і застосування законів і заснованих на них правових актів усіма учасниками суспільних відносин у всіх сферах життя. Закріплена законодавством вимога дотримуватись правових розпоряджень, звернення до всіх суб'єктів суспільних відносин потрібно вважати принципом. Прояв законності в конкретній поведінці (діяльності) суб'єктів робить законність методом і станом їх діяльності. Елементом режиму суспільного життя законність буде тоді, коли більшість учасників суспільних відносин дотримуються, виконують і правильно застосовують правові приписи. Усі аспекти законності знаходять прояв у правотворчості, й у всіх формах реалізації права [4, с. 25].

Законність, відмічає В.С. Несесянц, – це сукупність багаторідних, але однопланових вимог, пов'язаних з відношенням до законів та втілення їх в життя. Головні з них наступні: по-перше, вимога точного і неухильного додержання законів тими, кому вони адресовані. По-друге, вимога дотримувати ієрархію законів та інших нормативних

актів. По-третє, законність передбачає таке положення, за якого ніхто не може відмінити закон, крім органу, який його видав. Перераховані вимоги складають зміст законності. Вони можуть бути сформульовані безпосередньо в законах, проголошуватись офіційною владою або виражатись іншим способом. Якщо вони лише проголошуються, але не виконуються, то законність буде формальною. Якщо названі вимоги реалізуються, законність буде реальною» [5, с. 465–466].

В.Д. Ткаченко дійшов до висновку, що законність можна розглядати в аспекті необхідності (вимоги, обов'язки) виконувати норми права. Це свідчить про її органічний, нерозривний зв'язок з правом як системою норм і принципів. Суспільство, а також держава, яка визнає і захищає правові норми, вимагають неухильного і суворого їх дотримання та виконання усіма суб'єктами суспільних відносин. Такі вимоги норми права (закону) склалися ще тисячоліття тому і лише сьогодні дістали в юридичній науці назву законність як прояв загальної обов'язковості права [6, с. 385]. Однак, підкреслює вказаний вище науковець, вимоги виконання права для характеристики законності недостатньо. Необхідно забезпечити реальний вплив права на поведінку людей. У цьому аспекті законність – це додержання і виконання норм права (законів) органами держави, посадовими особами, громадянами та їх соціальними утвореннями, тобто здійснення ними правомірних дій. У разі, коли норма права (закон) приписує учасникам суспільних відносин здійснювати певні дії, законність виявлятиметься в точному виконанні норм права (законів); якщо норма права (закон) забороняє здійснювати певні дії, законність означатиме утримання від здійснення таких дій; якщо закон (норма права) надає суб'єктам суспільних відносин право здійснювати за своїм розсудом певні дії, законність диктуватиме неможливість виходу за її межі. Законність завжди означає відповідність поведінки (діяльності) суб'єктів суспільних відносин нормі права (закону) [6, с. 385].

Принцип законності в контексті представленої проблематики знаходить вираження у таких аспектах [7, с. 18]: 1) встановлення на рівні закону загальних меж правового регулювання сфери застосування правового заохочення, а також закріплення основних заходів заохочення, які можуть задовольняти певні потреби заохочуваних суб'єктів права. Мається на увазі, що у законі має бути визначений перелік науково обґрунтованих дієвих та зрозумілих заходів правового заохочення, через які реалізовуватимуться мотиваційна й інші його функції; 2) встановлення у законі загальних підстав, порядку та принципів застосування суб'єктами правового заохочення заходів правового заохочення до заохочуваних суб'єктів права; 3) відповідність законам підзаконних нормативно-правових актів, що закріплюють

додаткові види правових заохочень, а також доповнюють порядок, підстави та принципи їх застосування; 4) неухильне дотримання суб'єктами правового заохочення встановлених законами та підзаконними нормативно-правовими актами підстав, порядку та принципів застосування заохочень [7, с. 18].

Таким чином, верховенство права та законність виступають базовими принципами, які лежить в основі здійснення будь-якої діяльності, незалежно від того, в якій сфері суспільних відносин вона реалізується. Так, принцип верховенства права означає, що в процесі застосування заохочень повинні бути дотримані не тільки норми права, а й інші соціальні регулятори: норми моралі, етики, справедливості, тощо. Що ж стосується законності, то вказана засада передбачає, що застосування заохочень має здійснюватися на основі норм чинного законодавства та в жодному випадку не може їй суперечити. Окрім того, варто відмітити, що засади верховенства права та законності лежать в основі формування інших загальних та спеціальних принципів, серед яких слід назвати такі засади, як: принцип відповідності заохочення досягненням поліцейського (принцип заслуг); принцип своєчасності; принцип обґрунтованості; принцип персоніфікованості; принцип поєднання матеріального та морального стимулювання.

Література:

1. Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рл/2004. Електронний ресурс: URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/vO15p710-04> (дата звернення: 23.04.2022).
2. Трихліб К. О. Верховенство права: сучасні інтерпретації. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. Том 26(65). 2013. № 2-1. Ч. 1. С. 152–163.
3. Пухтецька А. Принцип верховенства права: сучасні європейські доктрини як орієнтир для реформування національного законодавства. *Вісник НАН України*. 2010. № 3. С. 33–43.
4. Афанасьев В. С. Обеспечение законности вопросы теории и практики (по материалам органов внутренних дел) : дис. ... доктора юрид. наук / Афанасьев Владимир Сергеевич. М., 1993.
5. Проблемы общей теории права и государства / под общ. ред. В. С. Нерсесянца. М. : НОРМА – ИНФРА-М., 1999. 832 с.
6. Загальна теорія держави і права / за ред. М. В. Івіна, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Х. : Право, 2002. 432 с.
7. Барабаш О. О. Принципи застосування заохочення як засобу правового впливу: загальна характеристика. *Форум права*. 2012. № 3. С. 17–22.